ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MICHAEL B. ELMER
της 13ης Ιουλίου 1995 *

1. Με την παρούσα αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως έχει υποβληθεί στο Δικαστήριο το ερώτημα πώς πρέπει να ερμηνεύεται η οδηγία 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως [1] (στο εξής: οδηγία), όσον αφορά την εθνική κανονιστική ρύθμιση κατά την οποία οι γυναίκες απαλλάσσονται από τα τέλη ιατρικών συνταγών που αφορούν τη δωρεάν χορήγηση φαρμάκων όταν συμπληρώνουν το 60ό έτος της ηλικίας τους, ενώ οι άνδρες απαλλάσσονται από τα τέλη ιατρικών συνταγών όταν συμπληρώνουν το 65ο έτος της ηλικίας τους.

Η σχετική εθνική κανονιστική ρύθμιση

2. Κατά το άρθρο 77, παράγραφος 1, στοιχείο a, του National Health Service Act (βρετανικού νόμου περί Εθνικού Συστήματος Υγείας) του 1977 (στο εξής: νόμος του 1977), ο Secretary of State (Υπουργός Υγείας) μπορεί να εκδίδει κανονιστικές αποφάσεις σχετικές με την καταβολή τελών για τη βάσει του νόμου αυτού χορήγηση φαρμάκων, φαρμακευτικών ειδών και βοηθητικών μηχανημάτων. Κατά το άρθρο 83 Α, παράγραφος 1, στοιχείο a, το οποίο προστέθηκε με τον Social Security Act (βρετανικό νόμο περί κοινωνικών ασφαλίσεων) του 1988, μπορούν να εκδίδονται κανονιστικές αποφάσεις απαλλάσσουσες από τα τέλη διάφορες κατηγορίες προσώπων. Αυτές οι κατηγορίες προσώπων μπορούν, βάσει του άρθρου 83 Α, παράγραφος 2, να καθορίζονται βάσει της ηλικίας, του είδους της παθήσεώς τους και της οικονομικής τους καταστάσεως.

3. Στο πλαίσιο αυτό, ο Secretary of State εξέδωσε τη National Health Service (Charges for Drugs and Appliances) Regulations 1989 [κανονιστική απόφαση για το Εθνικό Σύστημα Υγείας στην Αγγλία (τέλη για φάρμακα και βοηθητικά μηχανήματα), Statutory Instrument υπ' αριθ. 419, στο εξής: κανονιστική απόφαση του 1989]. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, κατά τη χορήγηση φαρμάκων βάσει συνταγής, καταβάλλεται πάγιο τέλος. Με την απόφαση αυτή θεσπίζονται περαιτέρω διατάξεις που αφορούν την απαλλαγή από τα τέλη ιατρικών συνταγών. Το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο c, της αποφάσεως ορίζει ότι οι άνδρες που έχουν συμπληρώσει το 65ο έτος της ηλικίας τους και οι γυναίκες που έχουν συμπληρώσει το 60ό έτος της ηλικίας τους δεν υποχρεούνται σε καταβολή τελών. Εξάλλου, τα όρια αυτά είναι τα ίδια με τις ηλικίες κατά τις οποίες είναι καταβλητέες κατά τον νόμο οι συντάξεις γήρατος. Επιπλέον, απαλλάσσονται από τη καταβολή τελών ιατρικών συνταγών τα παιδιά και τα άτομα που πάσχουν από συγκεκριμένες παθήσεις.

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η δανική.

1 — ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160.

Πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως

4. Ο Cyril Richardson, προσφεύγων-ενάγων (στο εξής: προσφεύγων) της κύριας δίκης, γεννήθηκε στις 18 Αυγούστου 1929. Στις 9 Μαρτίου 1993 ο Richardson, ο οποίος δεν ήταν ακόμη 65 ετών και, ως εκ τούτου, δεν είχε συμπληρώσει την απαιτούμενη ηλικία για τη χορήγηση συντάξεως γήρατος, απηύθυνε επιστολή στον Secretary of State παραπονούμενος για τα τέλη ιατρικών συνταγών, και συγκεκριμένα για το ότι συνέτρεχε δυσμενής διακριση μεταξύ ανδρών και γυναικών, δεδομένου ότι οι γυναίκες ηλικίας μεταξύ 60 και 64 ετών απαλλάσσονταν από τα τέλη ιατρικών συνταγών, ενώ οι άνδρες της ίδιας ηλικίας δεν απαλλάσσονταν. Η αναφορά απορρίφθηκε με έγγραφο της 6ης Μαΐου 1993.

Στις 2 Σεπτεμβρίου 1993 ζητήθηκε από τον Richardson να καταβάλει τέλος ιατρικής συνταγής ποσού 4,75 λιρών στερλινών (UK£) (το οποίο ισούται με 5,55 ECU) σε φαρμακοποιό, για τη χορήγηση φαρμακευτικών ειδών, και, κατόπιν αυτού, ο Richardson υπέβαλε ενώπιον του High Court of Justice, Queen's Bench Division, αίτηση περί judicial review, με αίτημα, μεταξύ άλλων, την ακύρωση των σχετικών διατάξεων της κανονιστικής αποφάσεως του 1989, λόγω παραβάσεως της οδηγίας, και την καταβολή αποζημιώσεως.

Οι κρίσιμες διατάξεις της οδηγίας

5. Η οδηγία εκδόθηκε βάσει του άρθρου 235 της Συνθήκης ΕΚ και αποσκοπεί, κατά το άρθρο 1, «στην προοδευτική εφαρμογή, στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσεως και των άλλων στοιχείων κοινωνικής προστασίας που προβλέπεται στο άρθρο 3, της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως».

Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, η οδηγία εφαρμόζεται:

«α) στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των ακολούθων κινδύνων:

— ασθενείας,

— αναπηρίας,

— γήρατος,

— εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθενείας,

— ανεργίας·

β) στις διατάξεις που αφορούν την κοινωνική πρόνοια, κατά το μέτρο που προορίζονται να συμπληρώσουν ή να υποκαταστήσουν τα συστήματα που αναφέρονται στην περίπτωση α'.»

Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται:

«την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, (...) και ιδιαίτερα όσον αφορά:

— το πεδίο εφαρμογής των συστημάτων και τους όρους πρόσβασης στα συστήματα αυτά

(...)».

Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', ορίζει ότι η οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια των κρατών μελών να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της, μεταξύ άλλων, «τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει και τις συνέπειες που είναι δυνατό να προκύψουν για άλλες παροχές».

Τα προδικαστικά ερωτήματα

6. Με διάταξη της 5ης Μαΐου 1994, το High Court of Justice, Queen's Bench Division, υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ, όπως το πεδίο αυτό ορίζεται στο άρθρο 3 της οδηγίας αυτής, η απαλλαγή από τα τέλη ιατρικών συνταγών η οποία προβλέπεται για διάφορες κατηγορίες προσώπων από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της National Health Service (Charges for Drugs and Appliances) Regulations 1989 (SI υπ' αριθ. 419) και για ορισμένες κατηγορίες ατόμων τρίτης ηλικίας από το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο c;

2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα: Εφαρμόζεται το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ στην παρούσα υπόθεση;

3) Αν υφίσταται παράβαση της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ, μπορεί ο ενδιαφερόμενος να επικαλεστεί το άμεσο αποτέλεσμα της οδηγίας αυτής προς στήριξη της αξιώσεώς του αποζημιώσεως για τον πριν από την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως του Δικαστηρίου χρόνο, εφόσον δεν έχει προσφύγει δικαστικώς ή δεν έχει υποβάλει ισοδύναμη ένσταση πριν από την ημερομηνία αυτή;»

Το πρώτο ερώτημα

7. Με το πρώτο ερώτημα το εθνικό δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας καλύπτει συστήματα όπως το περιλαμβανόμενο στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989, το οποίο απαλλάσσει διάφορα πρόσωπα από την καταβολή τελών που αφορούν τη χορήγηση φαρμακευτικών ειδών που μπορούν να αγοράζονται μόνον βάσει συνταγής. Με άλλα λόγια, το ζήτημα είναι αν το σύστημα αυτό αποτελεί σύστημα που προβλέπεται από τον νόμο για την προστασία από την ασθένεια, το γήρας κ.λπ.

8. Προς στήριξη του ισχυρισμού τους ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, καλύπτει τέτοια συστήματα, ο Richardson και η Επιτροπή δήλωσαν ότι στην παρούσα υπόθεση υπάρχει ο απαραίτητος πραγματικός και άμεσος σύνδεσμος μεταξύ της παροχής και ενός από τους κινδύνους που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, δεδομένου ότι πρόκειται περί προβλεπομένου από τον νόμο συστήματος με σκοπό την παροχή προστασίας από την ασθένεια. Κατά τον Richardson, πρόκειται συγχρόνως περί συστήματος το οποίο προστατεύει τους ηλικιωμένους από τις οικονομικές συνέπειες του γήρατος.

9. Το Ηνωμένο Βασίλειο ισχυρίζεται ότι η εθνική κανονιστική απόφαση εκφεύγει του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας, δεδομένου ότι το σύστημα αποσκοπεί στην προστασία της υγείας και όχι στην παροχή κοινωνικής ασφαλίσεως. Περαιτέρω, δεν υπάρχει ο απαραίτητος σύνδεσμος μεταξύ της παροχής και της προστασίας από έναν από τους κινδύνους που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας, δεδομένου ότι πρόκειται περί παροχής που χορηγείται σε ευρύ κύκλο προσώπων, των οποίων η υγεία είναι κακή, και όχι περί ειδικού συστήματος για ηλικιωμένους.

10. Κατά παγία νομολογία του Δικαστηρίου, για να εμπίπτει μια παροχή στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας, πρέπει να συνιστά το σύνολο ή μέρος συστήματος που προβλέπεται από τον νόμο για την προστασία από έναν από τους κινδύνους που καθορίζονται στο άρθρο 3, παράγραφος 1, ή μορφή κοινωνικής προνοίας που αποβλέπει στον ίδιο σκοπό [2].

11. Η απαλλαγή από τα τέλη ιατρικών συνταγών που προβλέπει η κανονιστική απόφαση του 1989 βασίζεται στον νόμο του 1977 και η παροχή χορηγείται βάσει νόμου, χωρίς κατ' ιδίαν και κατά διακριτική ευχέρεια εκτίμηση των αναγκών του λαμβάνοντος την παροχή. Συνεπώς, πληρούται η προϋπόθεση να πρόκειται για σύστημα προβλεπόμενο από τον νόμο.

12. Το επόμενο ζήτημα είναι ο όρος «σύστημα». Κατά την άποψή μου, ο όρος αυτός δεν μπορεί να υποδηλώνει καμία ειδική

2 — Βλ. τις αποφάσεις της 24ης Ιουνίου 1986, 150/85, Drake, Συλλογή 1986, σ. 1995, σκέψη 21, της 4ης Φεβρουαρίου 1992, C-243/90, Smithson, Συλλογή 1992, σ. I-467, σκέψη 12, και της 16ης Ιουλίου 1992, C-63/91 και C-64/91, Jackson και Cresswell, Συλλογή 1992, σ. I-4737, σκέψη 15.

προϋπόθεση. Είναι προφανώς δύσκολο να βρεθεί πιο ουδέτερη έκφραση. Δεν μπορεί ιδίως να υποτεθεί ότι η έκφραση αυτή σημαίνει ότι η παροχή πρέπει να αποτελεί μέρος ευρυτέρου πλέγματος νόμων που να αποσκοπούν στην παροχή κοινωνικής ασφαλίσεως. Το ότι τα κράτη μέλη εντάσσουν τυπικώς κάποια παροχή στο τάδε ή το δείνα είδος νόμου δεν πρέπει να επηρεάζει τα βάσει του κοινοτικού δικαίου δικαιώματα των κατ' ιδίαν πολιτών [3]. Το αν μια διάταξη παρέχουσα στους πολίτες κάποιο όφελος θα περιληφθεί στο τάδε ή στο δείνα είδος νόμου μπορεί να εξαρτάται από τεχνικά νομικά ζητήματα ή από λόγους πολιτικής ή άλλης φύσεως και μερικές φορές μπορεί να είναι κάπως αυθαίρετο. Επομένως, δεν μπορεί να συναχθεί κανένα συμπέρασμα, αν δεν εξακριβωθεί λεπτομερέστερα το περιεχόμενο της διατάξεως, πράγμα που προϋποθέτει ενδελεχέστερη ανάλυση της εν λόγω διατάξεως [4].

13. Κατά την άποψή μου, πρέπει να αρκεί το γεγονός ότι αυτή καθαυτή η εκ του νόμου παροχή εξασφαλίζει προστασία από έναν από τους κινδύνους που αναφέρει η διάταξη και, συνεπώς, η εκτίμηση βάσει του άρθρου 3, παράγραφος 1, πρέπει να πραγματοποιείται βάσει της πραγματικής παροχής. Μόνον όταν η εν λόγω παροχή συνιστά αναπόσπαστο μέρος κατηγορίας παροχών πρέπει να εκτιμάται συνολικώς η κατηγορία αυτή παροχών. Η απαλλαγή από τα τέλη ιατρικών συνταγών, όπως η περιλαμβανόμενη στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989, δεν φαίνεται, κατά τη γνώμη μου, να αποτελεί μέρος παροχής η οποία να αποτελεί αναπόσπαστο μέρος κατηγορίας παροχών, αλλά, αντιθέτως, αποτελεί αυτοτελή και σαφώς καθορισμένη παροχή για τους ηλικιωμένους, τους νέους και τα πρόσωπα που πάσχουν από ειδικώς απαριθμούμενες παθήσεις, τα οποία λαμβάνουν φαρμακευτικά προϊόντα βάσει ιατρικής συνταγής και τα οποία θα έπρεπε, αν δεν υπήρχε η απαλλαγή, να καταβάλλουν τέλη ιατρικών συνταγών.

14. Το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, έχει την έννοια ότι περιλαμβάνει κάθε παροχή η οποία, υπό ευρεία έννοια, προστατεύει από τους καθοριζομένους κινδύνους [5], στους οποίους καταλέγονται η ασθένεια και το γήρας. Τα κριτήρια χορηγήσεως της παροχής δεν έχουν αποφασιστική σημασία, αλλά το σύστημα πρέπει να συνδέεται άμεσα και πραγματικά με την παρεχόμενη προστασία από έναν από τους καθοριζομένους κινδύνους [6].

15. Με την απόφαση Smithson το Δικαστήριο δέχθηκε ότι η προϋπόθεση αυτή δεν πληρούται στην περίπτωση προγράμματος παρέχοντος επίδομα στέγης σε πρόσωπα των οποίων το πραγματικό εισόδημα είναι

3 — Θα ήθελα να παραπέμψω συναφώς στις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 27ης Μαρτίου 1985, 249/83, Hoeckx, Συλλογή 1985, σ. 973, σκέψη 11, και της 27ης Μαρτίου 1985, 122/84, Scrivner, Συλλογή 1985, σ. 1027, σκέψη 18, οι οποίες αφορούν αμφότερες την ερμηνεία του άρθρου 4, παράγραφος 1, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς και στις οικογένειές τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/001, σ. 71).

4 — Αν θεωρούνταν σημαντικό το τυπικό πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, θα συναγόταν επιπλέον ότι πρόκειται περί κανονιστικής αποφάσεως κοινωνικής ασφαλίσεως, υπό την έννοια της οδηγίας, δεδομένου ότι η απαλλαγή από το τέλος ιατρικών συνταγών βασίζεται στον Social Security Act του 1988.

5 — Βλ. την απόφαση Drake, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 23.

6 — Βλ. τις προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 2 αποφάσεις Smithson, σκέψη 14, και Jackson και Cresswell, σκέψη 16.

κατώτερο ενός ιδεατού εισοδήματος [7]. Περαιτέρω, σύμφωνα με την απόφαση Jackson και Cresswell, η παροχή που αποτελεί μέρος ενός γενικού συστήματος συμπληρωματικού επιδόματος αναλόγου του εισοδήματος και των αναγκών δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας [8]. Στις υποθέσεις αυτές επρόκειτο περί γενικών συστημάτων συνδεομένων με το εισόδημα μάλλον, παρά περί συστημάτων που αποσκοπούσαν ειδικώς στην προστασία από τις συνέπειες της ασθενείας π.χ. ή του γήρατος [9].

16. Εντούτοις, η παροχή την οποία αφορά το άρθρο 6, παράγραφος 1, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989 αποσκοπεί στην απαλλαγή διαφόρων κατηγοριών προσώπων από το τέλος ιατρικών συνταγών για τα φαρμακευτικά είδη τα οποία τους είναι αναγκαία και χορηγούνται βάσει συνταγής. Τα χορηγούμενα βάσει συνταγής φαρμακευτικά είδη λαμβάνονται γενικώς μόνον για τη θεραπεία, την ανακούφιση ή την πρόληψη ασθενειών. Συνεπώς, η ασθένεια αποτελεί conditio sine qua non για την απαλλαγή από το τέλος ιατρικών συνταγών. Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι το σύστημα αποβλέπει στην προστασία από τον κίνδυνο της ασθενείας και, συνεπώς, καλύπτεται από την οδηγία.

17. Δεν έχει σημασία το γεγονός ότι το σύστημα περιορίζεται στην κάλυψη ορισμένων μόνο κατηγοριών προσώπων που πάσχουν από ασθένειες, συγκεκριμένα των νέων, των ηλικιωμένων και των προσώπων που πάσχουν από ειδικώς απαριθμούμενες ασθένειες, δεδομένου ότι τα κριτήρια χορηγήσεως της παροχής δεν έχουν, όπως προαναφέρθηκε, αποφασιστική σημασία ως προς τον χαρακτηρισμό της από πλευράς οδηγίας [10]. Δεν πρέπει επίσης να έχει σημασία το ότι πρόκειται περί απαλλαγής από την πληρωμή και όχι περί παροχής εις χρήμα, δεδομένου ότι και στις δύο περιπτώσεις παρέχεται στον πολίτη οικονομικό όφελος.

18. Εν ολίγοις, είμαι της γνώμης ότι στο πρώτο ερώτημα του High Court πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας έχει την έννοια ότι ένα σύστημα όπως το προβλεπόμενο στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989, το οποίο χορηγεί σε διάφορα πρόσωπα, περιλαμβανομένων των ηλικιωμένων, απαλλαγή από τα τέλη ιατρικών συνταγών, καλύπτεται από την οδηγία.

Το δεύτερο ερώτημα

19. Με το δεύτερο ερώτημα το εθνικό δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν από το Δικαστήριο να αναπτύξει διεξοδικώς την ερμηνεία που έχει προσδώσει στο άρθρο 7, παράγραφος 1,

7 — Βλ. υποσημείωση 2.

8 — Βλ. υποσημείωση 2.

9 — Στην απόφαση Drake, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 24, το Δικαστήριο τόνισε ότι η ύπαρξη αναπηρίας αποτελούσε conditio sine qua non για τη χορήγηση του επιδόματος.

10 — Βλ. την απόφαση Smithson, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 14.

στοιχείο α', της οδηγίας, κατά την οποία η οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια που έχουν τα κράτη μέλη να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της, μεταξύ άλλων, τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως για τη χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει και τις συνέπειες που είναι δυνατό να προκύψουν για άλλες παροχές.

20. Ο Richardson ισχυρίστηκε ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', δεν έχει εφαρμογή σε σύστημα όπως το περιλαμβανόμενο στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989, δεδομένου ότι δεν υπάρχει αναγκαίος και αντικειμενικός σύνδεσμος μεταξύ της παροχής και της νόμιμης ηλικίας συνταξιοδοτήσεως.

21. Η Επιτροπή είναι της γνώμης ότι το Δικαστήριο έχει ήδη παράσχει την απαραίτητη ερμηνεία και, ως εκ τούτου, προτείνει στο Δικαστήριο απλώς να την επιβεβαιώσει.

22. Το Ηνωμένο Βασίλειο ισχυρίζεται ότι η εφαρμογή του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', δεν προϋποθέτει αναγκαίο σύνδεσμο μεταξύ της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως και άλλης παροχής υπό στενή έννοια, αλλά μάλλον απαιτεί απλώς εύλογο και ανάλογο σύνδεσμο. Στην αλληλουχία αυτή, το Ηνωμένο Βασίλειο τόνισε ότι τα τέλη ιατρικών συνταγών συμβάλλουν ουσιαστικά στην εκ μέρους του Δημοσίου χρηματοδότηση του κόστους των φαρμάκων. Το κόστος των φαρμάκων για τις Family Health Services (υπηρεσίες οικογενειακής υγείας) ανήλθαν σε ποσό άνω των 2,3 δισεκατομμυρίων UK£ (ίσο με ποσό 2,7 δισεκατομμυρίων ECU) το 1991/92, ενώ τα έσοδα από τα τέλη ιατρικών συνταγών ανήλθαν σε ποσό περίπου 278 εκατομμυρίων UK£ (ίσο με ποσό 325 εκατομμυρίων ECU) το 1993/94.

23. Το Δικαστήριο είχε ήδη την ευκαιρία να εκθέσει την άποψή του επί του περιεχομένου της προβλεπομένης από το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', παρεκκλίσεως [11]. Από τη νομολογία αυτή προκύπτει σαφώς ότι η εν λόγω διάταξη, ως εξαίρεση από βασική αρχή του κοινοτικού δικαίου, πρέπει να ερμηνεύεται στενώς [12]. Το Δικαστήριο αποφάνθηκε επίσης ότι η δεύτερη φράση του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', καλύπτει μόνον τις διακρίσεις οι οποίες συνδέονται αντικειμενικώς και αναγκαίως με διαφορές στις καθοριζόμενες ηλικίες συνταξιοδοτήσεως [13]. Συνεπώς, η διάκριση πρέπει να είναι αντικειμενικώς αναγκαία για τη διατήρηση της οικονομικής ισορροπίας του συστήματος των συντάξεων γήρατος ή του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως ως συνόλου, ή προκειμένου να διασφαλιστεί η συνοχή μεταξύ του συστήματος συντάξεων γήρατος και των άλλων συστημάτων παροχών [14].

24. Όσον αφορά το ζήτημα της οικονομικής ισορροπίας του συστήματος συντάξεων, το

11 — Βλ., συγκεκριμένα, τις αποφάσεις της 7ης Ιουλίου 1992, C-9/91, Equal Opportunities Commission, Συλλογή 1992, σ. I-4297, και της 30ής Μαρτίου 1993, C-328/91, Thomas κ.λπ., Συλλογή 1993, σ. I-1247.

12 — Βλ. την απόφαση Thomas, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 11, σκέψη 8.

13 — Βλ. απόφαση Thomas.

14 — Βλ. απόφαση Thomas, σκέψεις 12, 15 και 16.

Δικαστήριο διευκρίνισε με την απόφαση Thomas [15] ότι δεν επηρεάζεται αρκετά άμεσα η οικονομική ισορροπία, όταν χορηγείται παροχή μη εξαρτώμενη από την καταβολή εισφορών σε πρόσωπα ως προς τα οποία έχουν επέλθει ορισμένοι κίνδυνοι, ανεξαρτήτως του αν τα πρόσωπα αυτά δικαιούνται συντάξεως γήρατος βάσει εισφορών.

25. Η απαλλαγή από το τέλος ιατρικών συνταγών, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της κανονιστικής αποφάσεως, δεν συνδέεται με την ύπαρξη ή την έκταση δικαιώματος συντάξεως γήρατος ούτε με τη χρηματοδότηση αυτού του συστήματος συντάξεων. Συνεπώς, η εξάλειψη της διακρίσεως δεν θα επηρέαζε, κατά τη γνώμη μου, την οικονομική ισορροπία του συστήματος συντάξεων.

26. Όσον αφορά τη διατήρηση της ισορροπίας του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως ως συνόλου, το Δικαστήριο, με την προαναφερθείσα απόφαση Thomas, εξέτασε κυρίως κατά πόσον η χορήγηση της παροχής θα προκαλούσε σώρευση παροχών [16].

27. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, φρονώ ότι δεν αρκεί, για τη δυνατότητα εφαρμογής της παρεκκλίσεως, το γεγονός ότι η εξάλειψη της διακρίσεως θα συνεπαγόταν αύξηση των συνολικών δαπανών ορισμένων μη στηριζομένων σε εισφορές συστημάτων. Εντούτοις, το κρίσιμο ζήτημα είναι αν η μη εφαρμογή της παρεκκλίσεως θα είχε ως συνέπεια ότι ο δικαιούχος της παροχής θα είχε δικαίωμα να λάβει περισσότερες της μιας παροχές, οι οποίες στην πραγματικότητα θα κάλυπταν τις ίδιες ανάγκες. Στην παρούσα υπόθεση δεν προσκομίστηκαν αποδεικτικά στοιχεία περί του ότι η εξάλειψη της διακρίσεως θα προκαλούσε τέτοια σώρευση παροχών.

28. Όσον αφορά το ζήτημα του συνδέσμου μεταξύ του συστήματος των συντάξεων γήρατος και των άλλων παροχών, πρέπει να ληφθεί υπόψη εδώ ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', ως εξαίρεση από βασική αρχή του κοινοτικού δικαίου, πρέπει να ερμηνεύεται στενά. Συνεπώς, η επιταγή περί της υπάρξεως αναγκαίου και αντικειμενικού συνδέσμου [17] πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπον ώστε να μην αρκεί το γεγονός ότι τα πρόσωπα που έχουν συμπληρώσει την κανονική ηλικία συνταξιοδοτήσεως υφίστανται γενικώς μείωση των εισοδημάτων τους και, κατά συνέπεια, έχουν αυξημένη ανάγκη προσθέτων παροχών. Δεν υπάρχει αναγκαίος σύνδεσμος μεταξύ της κανονικής ηλικίας συνταξιοδοτήσεως και του πραγματικού στοιχείου ότι ένα πρόσωπο αποσύρεται από την αγορά εργασίας [18]. Συνεπώς, δεν υπάρχει αντικειμενικά αναγκαίος σύνδεσμος μεταξύ της κανονικής ηλικίας συνταξιοδοτήσεως και των πραγματικών οικονομικών μέσων ενός προσώπου ή, κατά μείζονα λόγο, της ανάγκης του προσώπου αυτού για φαρμακευτικά είδη. Ωστόσο, η

15 — Απόφαση Thomas, σκέψη 14. Η υπόθεση αφορούσε την απόρριψη αιτήσεων για τη χορήγηση επιδόματος βαριάς αναπηρίας και επιδόματος περιθάλψεως αναπήρου που υποβλήθηκαν από πρόσωπα που εξακολούθησαν να εργάζονται αφού είχαν συμπληρώσει την κανονική ηλικία συνταξιοδοτήσεως προβλεπόταν για τις γυναίκες.

16 — Απόφαση Thomas, σκέψη 15.

17 — Απόφαση Thomas, σκέψη 20.

18 — Βλ. την απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 1986, 152/84, Marshall, Συλλογή 1986, σ. 723, σκέψη 38.

εξαίρεση επιτρέπει όντως στα κράτη μέλη, κατά την άποψή μου, να ορίζουν ότι η πραγματική λήψη συντάξεως γήρατος συνεπάγεται τη χορήγηση ή τη διακοπή της καταβολής άλλης παροχής. Αυτή καθαυτή η μετάβαση στη λήψη συντάξεως γήρατος επιφέρει αντικειμενική αλλαγή της θέσης του ενδιαφερομένου, η οποία μπορεί δικαιολογημένα να λαμβάνεται υπόψη κατά τη χορήγηση παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως.

29. Στην παρούσα υπόθεση, η απαλλαγή από το τέλος ιατρικών συνταγών εξαρτάται από τη συμπλήρωση ορισμένης ηλικίας, η οποία εξάλλου αντιστοιχεί στην κανονική ηλικία συνταξιοδοτήσεως, και όχι από το αν ο ενδιαφερόμενος λαμβάνει πράγματι σύνταξη γήρατος. Μπορεί επίσης να θεωρηθεί σημαντικό το γεγονός ότι του ευεργετήματος της απαλλαγής τυγχάνουν και άλλες κατηγορίες εκτός των συνταξιούχων. Συνεπώς, κατά την άποψή μου, δεν υπάρχει αντικειμενικός και αναγκαίος σύνδεσμος μεταξύ της απαλλαγής από το τέλος ιατρικών συνταγών και της ηλικίας συνταξιοδοτήσεως που προβλέπεται από τον νόμο.

30. Συνοψίζοντας, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο δεύτερο ερώτημα την απάντηση ότι το δεύτερο εδάφιο του άρθρου 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας έχει την έννοια ότι η παρέκκλιση την οποία προβλέπει δεν έχει εφαρμογή σε συστήματα όπως αυτό του άρθρου 6, παράγραφος 1, της κανονιστικής αποφάσεως του 1989.

Το τρίτο ερώτημα

31. Με το τρίτο ερώτημα ζητείται κατ' ουσίαν από το Δικαστήριο να αποφανθεί περί του αν υπάρχει βάσιμος λόγος να περιοριστεί το άμεσο αποτέλεσμα της οδηγίας στον μετά την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως του Δικαστηρίου χρόνο [19].

32. Το Ηνωμένο Βασίλειο ζήτησε από το Δικαστήριο να περιορίσει τα διαχρονικά αποτελέσματα της αποφάσεώς του, καθόσον το Ηνωμένο Βασίλειο στηρίχτηκε δικαιολογημένα και καλόπιστα στο γεγονός ότι η Επιτροπή δεν απάντησε στο έγγραφο της 11ης Ιουνίου 1985, με το οποίο ο Secretary of State της κοινοποίησε, σύμφωνα με το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας, το σύστημα της απαλλαγής από το τέλος ιατρικών συνταγών. Επιπλέον, θα ήταν πολύ δύσκολο διοικητικώς να ελεγχθούν τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων θα στηρίζονταν οι αξιώσεις επιστροφής.

33. Ο Cyril Richardson και η Επιτροπή ισχυρίζονται ότι δεν υπάρχει βάσιμος λόγος για τον περιορισμό αυτόν, δεδομένου ότι η απόφαση του Δικαστηρίου στην παρούσα υπόθεση δεν συνεπάγεται καμία εξέλιξη, όσον αφορά το κοινοτικό δίκαιο, και δεν υπήρξε συμπεριφορά κοινοτικού οργάνου στην οποία θα μπορούσε δικαιολογημένα να στηριχτεί το Ηνωμένο Βασίλειο· το ότι ενδεχο-

19 — Σύμφωνα με την απόφαση της 24ης Μαρτίου 1987, 286/85, McDermott και Cotter, Συλλογή 1987, σ. 1453, σκέψη 16, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας, το οποίο απαγορεύει τις δυσμενείς διακρίσεις λόγω φύλου, έχει άμεσο αποτέλεσμα.

μένως η Επιτροπή δεν αντέδρασε δεν συνιστά τέτοια συμπεριφορά. Οι οικονομικές συνέπειες δεν μπορούν αφ' εαυτών να στηρίξουν τον περιορισμό του διαχρονικού αποτελέσματος μιας αποφάσεως.

34. Ούτε το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν σματα της εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνείας μιας νομικής πράξεως δεν ισχύουν μόνο για τον μετά την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως χρόνο. Η εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνεία μιας νομικής πράξεως απλώς διευκρινίζει ποια έννοια πρέπει να δίδεται ή έπρεπε να έχει δοθεί στην πράξη αυτή. Στο Δικαστήριο και μόνον εναπόκειται να αποφασίζει τον περιορισμό του διαχρονικού αποτελέσματος μιας αποφάσεως [20], αλλά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, κατ' εφαρμογήν της αρχής της ασφαλείας δικαίου, υπάρχει λόγος να προβαίνει στον περιορισμό αυτόν [21]. Κατά την εξέταση των υποθέσεων, το Δικαστήριο προσέδωσε αποφασιστική βαρύτητα στο αν η απόφαση αποτελεί εξέλιξη του κοινοτικού δικαίου [22], στο αν η συμπεριφορά ή η στάση κοινοτικού οργάνου επέτρεπαν να θεωρηθεί ευλόγως ότι δεν υπήρχε σύγκρουση με το κοινοτικό δίκαιο [23] και, τέλος, στις πραγματικές συνέπειες του περιορισμού του διαχρονικού αποτελέσματος της αποφάσεως [24].

35. Οι οικονομικές συνέπειες που έχει μια απόφαση για ένα κράτος μέλος δεν μπορούν, αφ' εαυτών, να στηρίξουν έναν τέτοιο περιορισμό [25].

36. Ούτε το γεγονός ότι η Επιτροπή δεν αντέδρασε αφού οι αρχές του Ηνωμένου Βασιλείου προέβησαν στη βάσει του άρθρου 8, παράγραφος 2, κοινοποίηση παρέχει επαρκή νομική βάση για τον περιορισμό αυτόν [26]. Τα αντλούμενα από το κοινοτικό δίκαιο δικαιώματα του πολίτη στηρίζονται στο περιεχόμενο των κανόνων δικαίου, όχι στον τρόπο κατά τον οποίο ενδέχεται να συμπεριφέρεται η Επιτροπή. Εξάλλου, η διακριτική ευχέρεια της Επιτροπής ως προς το αν θα ασκήσει προσφυγή βάσει του άρθρου 169 της Συνθήκης ΕΚ [27] πρέπει να εκτείνεται επιπλέον στις διαδικασίες κοινοποιήσεως όπως η προβλεπόμενη από την οδηγία.

20 — Βλ., επί παραδείγματι, τις αποφάσεις της 2ας Φεβρουαρίου 1988, 24/86, Blaizot, Συλλογή 1988, σ. 379, της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber, Συλλογή 1990, σ. I-1889, και της 26ης Απριλίου 1994, C-228/92, Roquette Frères, Συλλογή 1994, σ. I-1445.

21 — Βλ., επί παραδείγματι, τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Blaizot, σκέψη 28, και Barber, σκέψη 41.

22 — Βλ., επί παραδείγματι, την προπαρατεθείσα απόφαση Blaizot, σκέψη 31.

23 — Βλ., επί παραδείγματι, τις αποφάσεις της 8ης Απριλίου 1976, 43/75, Defrenne, Συλλογή τόμος 1976, σ. 175, σκέψεις 72 και 73, τις προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 20, Blaizot, σκέψεις 32 και 33, και Barber, σκέψη 43, και της 16ης Ιουλίου 1992, C-163/90, Legros κ.λπ., Συλλογή 1992, σ. I-4625, σκέψεις 31, 32 και 33.

24 — Βλ., επί παραδείγματι, τις προπαρατεθείσες αποφάσεις Defrenne, σκέψη 74, και Blaizot, σκέψη 34.

25 — Βλ., επί παραδείγματι, την απόφαση της 31ης Μαρτίου 1992, C-200/90, Dansk Denkavit και Poulsen Trading, Συλλογή 1992, σ. I-2217, σκέψεις 20, 21 και 22.

26 — Η κοινοποίηση παρέχει το πολύ μια ένδειξη ως προς την άποψη των αρχών του Ηνωμένου Βασιλείου περί του πεδίου εφαρμογής της οδηγίας 79/7.

27 — Βλ., επί παραδείγματι, την απόφαση της 17ης Μαΐου 1990, C-87/89, Sonito κ.λπ., Συλλογή 1990, σ. I-1981, σκέψη 6.

37. Τέλος, η μεταγενέστερη νομολογία του Δικαστηρίου περί της ερμηνείας του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας πρέπει, υπό τις παρούσες συνθήκες, να έχει εξαλείψει κάθε βάσιμο λόγο τον οποίο μπορεί να είχε το κράτος μέλος για να στηριχτεί καλόπιστα σ' αυτή την έλλειψη αντιδράσεως εκ μέρους της Επιτροπής [28].

38. Συνεπώς, δεν υπάρχει λόγος να περιοριστούν τα διαχρονικά αποτελέσματα της αποφάσεως και, επομένως, προτείνω να δοθεί στο τρίτο ερώτημα η απάντηση ότι δεν υπάρχει λόγος να περιοριστούν τα διαχρονικά αποτελέσματα της αποφάσεως του Δικαστηρίου και, ως εκ τούτου, ο ενδιαφερόμενος μπορεί να επικαλεστεί το άμεσο αποτέλεσμα της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ προς στήριξη αξιώσεώς του αποζημιώσεως για τον πριν από την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως του Δικαστηρίου χρόνο, ακόμη και αν δεν έχει προσφύγει δικαστικώς ή δεν έχει υποβάλει ισοδύναμη ένσταση πριν από την ημερομηνία αυτή.

Πρόταση

39. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στα ερωτήματα που του υπέβαλε το High Court of Justice, Queen's Bench Division, με διάταξη της 5ης Μαΐου 1994, τις ακόλουθες απαντήσεις:

«1) Το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως, έχει την έννοια ότι ένα σύστημα όπως το προβλεπόμενο στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της National Health Service (Charges for Drugs and Appliances) Regulations του 1989, Statutory Instrument υπ' αριθ. 419, το οποίο χορηγεί σε διάφορα πρόσωπα, περιλαμβανομένων των ηλικιωμένων, απαλλαγή από τα τέλη ιατρικών συνταγών, καλύπτεται από την οδηγία.

28 — Όσον αφορά τη σημασία της μεταγενέστερης νομολογίας, θα πρέπει να παραπέμψω στις αποφάσεις της 11ης Μαρτίου 1981, 69/80, Worringham και Humphreys, Συλλογή 1981, σ. 767, σκέψη 33, της 27ης Μαΐου 1981, συνεκδικασθείσες υποθέσεις 142/80 και 143/80, Essevi και Salengo, Συλλογή 1981, σ. 1413, σκέψη 34, και προπαρατεθείσα απόφαση Dansk Denkavit και Poulsen Trading, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 25, σκέψη 21.

2) Το άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ έχει την έννοια ότι δεν έχει εφαρμογή σε συστήματα όπως αυτό του άρθρου 6, παράγραφος 1, της National Health Service (Charges for Drugs and Appliances) Regulations του 1989, Statutory Instrument υπ' αριθ. 419.

3) Δεν υπάρχει λόγος να περιοριστούν τα διαχρονικά αποτελέσματα της αποφάσεως του Δικαστηρίου και, ως εκ τούτου, ο ενδιαφερόμενος μπορεί να επικαλεστεί το άμεσο αποτέλεσμα της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ προς στήριξη αξιώσεώς του αποζημιώσεως για τον πριν από την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως του Δικαστηρίου χρόνο, ακόμη και αν δεν έχει προσφύγει δικαστικώς ή δεν έχει υποβάλει ισοδύναμη ένσταση πριν από την ημερομηνία αυτή.»